

Les fonts del Montseny

Un patrimoni natural i cultural a preservar

Oscar Farrerons Vidal

Arquitecte. Doctor en Enginyeria Multimèdia. Professor de la Universitat Politècnica de Catalunya. Estudiós del Montseny.

Membre del GIIP (Grup de Recerca d'Enginyeria de Projectes, Aigua i Sostenibilitat de la UPC).

Gemma Font Valentí

Historiadora i arqueòloga. Documentalista al Museu Etnològic del Montseny, la Gabella i responsable del Centre de Documentació del Parc Natural del Montseny - Secció Humanitats.

Projecte Fonts del Montseny

Els que fa un temps que estem donant voltes pel Montseny, i per les seves fonts, ens adonem com de mica en mica els dolls d'aigua es van aprimant i les construccions que les ennoblien es van degradant. Les fonts de la muntanya, en general, han perdut la funció de punt de trobada cultural i festiu de què gaudien ara fa uns cent anys.

Des de fa quasi dos anys, estem portant a terme un projecte de recuperació de la memòria de les fonts del Montseny juntament amb l'Adrià Corella (fotògraf). La metodologia del projecte consisteix en una primera fase d'anàlisi bibliogràfica i documental de les fonts montsenyenes, i posteriorment, una segona fase de treball de camp que inclou la ubicació georeferenciada i la documentació fotogràfica i descriptiva de l'element patrimonial. La darrera etapa consistirà en la difusió del projecte dins l'àmbit territorial del Montseny mitjançant la creació d'una exposició itinerant amb la col·laboració del Museu Etnològic del Montseny.

A hores d'ara, el projecte *Fonts del Montseny* ha indexat prop de 700 fonts, que podeu consultar al Google Maps "Projecte Fonts del Montseny", o també a la pàgina Facebook "Fonts del Montseny".

Des de l'inici del projecte ens vam plantejar la pregunta "quantes fonts hi ha al Montseny?". La primera aproximació de Joan López Cortijo¹ parla de 600 fonts al massís; més endavant, Martí Boada fa un recompte de 700 fonts. Darrerament, s'han publicat nombroses guies i monografies sobre les fonts del Montseny, llistats de fonts per municipis a cura d'entitats locals (Amics de les fonts de Viladrau, Vadefonts d'Aiguafreda...) i estudis hidrogeològics, diagnòstics ambientals... entre altres.

¹ López Cortijo, Joan; Bombí, Joan: "Les fonts de la Vall de Santa Fe" a: *Monografies del Montseny 6. Amics del Montseny, 1991, p.186*

De totes maneres, el criteri per la seva quantificació pot variar en funció que es compatibilitzin les fonts perdudes, els biots, les urbanes, les naturals, o totes les que estan ubicades al terme municipal o, sols les que es troben dins del Parc Natural del Montseny.

Les fonts i l'ocupació humana del Montseny

Els primers assentaments humans al Montseny es relacionen amb la presència d'aigua com a element del tot necessari per garantir la subsistència. En aquests context, trobem fonts situades prop d'assentaments d'època ibèrica, com la **font dels Empoadors**, situada al peu de la muralla ibèrica de Montgròs (El Brull).

En la cultura antiga les fonts eren espais de salut i llocs sagrats vinculats al mite dels seus orígens. Aquestes fonts antigues, curatives en alguns casos, se situen també als bassals del massís allà on el poblament es va establir a partir de la romanització.

Pel que fa a les fonts més antigues documentades, tenim la **font Fresca** (Aiguafreda) que apareix a l'acta de consagració de l'església del Sant Martí del Congost al 898. En època medieval també és molt habitual trobar la presència de fonts en documents com a delimitacions de camps, masos, termes... com el cas de la **font del Vilar** d'Arbúcies (1255).

El recurs de l'aigua corrent i potable ha condicionat des de temps immemorials la ubicació del poblament. Arreu del massís podem trobar una font prop de cada masia, com la font de **Can Viader Vell** (Gualba), la **font de Can Perera** (Cànoves i Samalús) o la **font del Bellver** (Tagamanent). També la majoria d'esglésies i ermites tenen a prop un doll d'aigua, de la que sovint prenen el nom. Així tenim la **font de Sant Martí** (El Brull).

La font Fresca, a tocar Aiguafreda de Dalt
(foto: Adrià Corella).

Les fonts i l'imaginari

Més enllà del patrimoni material, les fonts i la puresa de la seves aigües també formen part de la nostra identitat cultural en forma de llegendes, mites o creences. Éssers fantàstics com nàiades i bruixes es relacionen amb surgències d'aigua arreu de la muntanya, com és el cas de la **font de les Nàiades** (Montseny) o la **font de Briançó** (Fogars de Montclús), on les bruixes es trobaven per a fer caure pedra ².

En altres casos, les llegendes, o la tradició oral, expliquen l'origen de les fonts, com la **font dels Cincs Raigs** (Sant Esteve de Palautordera): un broc per a cada fill del propietari de la font.

Les fonts dels primers excursionistes i estiuejants

El Montseny va seduir els primers excursionistes de la Renaixença des del darrer terç del segle XIX. Artur Osona, soci del Centre Excursionista de Catalunya, va donar rellevància a les fonts del Montseny "*d'aygua, abundosa, rica y fresca*" i va esmentar, entre moltes altres, la **font de Sant Andreu de la Castanya** (El Brull) i la **font de Matagalls** (Viladrau).

Ben aviat, els atractius del paisatge de la muntanya feren aparèixer hostals i fondes per allotjar aquests primers viatgers. A la vall de Santa Fe s'instaurà un dels primers centres turístics no urbans del Montseny per a la burgesia barcelonina, que cercava la bondat de les aigües de muntanya en les fonts **del Frare i de Passavets**.

A l'època romana era molt habitual l'ús d'aigües termals, però aquesta tradició s'anà perdent i no serà fins al llarg del segle XIX en què hi hagué una recuperació del culte higiènic i medicinal les aigües termals. A la Garriga l'aigua de la **font del Pou Calent**, que va formar al segle XIV el primer enc nucli urbà junt la deu termal al voltant de la plaça de Santa Isabel, serà recuperada per aquest nou ús a mitjan segle XIX. Amb l'arribada del ferrocarril i el desig del gaudi de les fonts termals, les fonts antigues foren remodelades seguint els cànons de l'arquitectura modernista similar a les seves elegants torres, és així com es bastí la bonica **font Raspall**, dissenyada l'any 1915 per l'arquitecte Manuel Raspall, o la impressionat **font de Santa Digna**.

La majoria de betes de fonts ferruginoses del Montseny s'han perdut, però en queda la constància del topònim, com ara la **font del Ferro** d'Arbúcies, la **font del Ferro** de Gualba, i a Viladrau dos més: la **font del Ferro**, i la **font del Ferro de la Sala**.

² Pladevall, A.: "Persecució de bruixes a les Comarques de Vic a principis del s. XVII", a: *Monografies del Montseny 1*, 1986.

La font de Passavets a l'inici del segle XX rebia el nom de font de Santa Florentina (foto: Adrià Corella).

Les fontades i els aplecs a les fonts del Montseny

Les fontades i els aplecs representen el gaudi i el lleure dels primers excursionistes i estiuejants a la muntanya. A Aiguafreda, a la **font del Lleó**, estiuejants s'apropaven abillats com si anessin a un acte social a la capital. També a la **font Pintoresca** de Breda es celebrava un fontada des de la data de la seva reinauguració el 1912:

*D'aquesta font cristallina
beuen mentre tinguis set
pro respecta l'armonia
del banc, la taula i el vert*

Les velles fonts redescobertes pels nous estiuejants s'impregnaren de l'esperit modernista i noucentista. Fonts antigues es redissenyen i es dediquen a escriptors i poetes, com **la font d'En Vila** (Montseny), dedicada a en Joan Maragall. El 1936 Marià Manent va proposar d'arranjar l'antiga **font de l'Oreneta** com a homenatge a Guerau de Liost. La tasca s'encomanà a Joan Mirambell pel que fa al disseny del jardí, i a Joan Rebull, escultor de l'estela del díptic de Josep Carner. Francesc Vendrell, propietari de Can Pons, també va impulsar la renovació de l'antiga font de Can Pons per la neoclàssica **font de Montserrat**, al gust dels estiuejants per celebrar les fontades.

Menció especial mereix l'activitat d'arranjament de fonts duta a terme des de l'Aplec del Matagalls, en què cada any des del 1950, s'inaugura o es restaura una font a la muntanya. En tenim quasi una cinquantena d'exemples: la **font Claret** i la **font dels Garriguecs** (a Viladrau), o la font de **Santa Joaquina de Vedruna** i la **font del Sot del Rector** (El Brull).

Font Pintoresca de Breda un dia de tardor
(foto: Adrià Corella).

Les font perdudes

A vegades les fonts es perden perquè són canalitzades cap als masos propers per aprofitar tota l'aigua per a les tasques agrícoles, com la **font de la Llobera** (Seva). En altres casos, les fonts estan seques perquè els moviments subterranis de l'aigua i les captacions les han deixat eixutes, com la **font de Mas Gelat** (Sant Feliu de Buixalleu).

Algunes fonts estan a tanta altitud que quasi no tenen recorregut subterrani, el que fa que ragin de forma discontinua i per tant s'obliden, com ha succeït a la **font de l'Obra**, també anomenada **font del Rector**, a Santa Maria de Tagamanent. O bé, la seva ubicació en llocs amagats o poc transitats avui dia fa que restin oblidades, com la **font Monner** (Sant Pere de Vilamajor) o en sots embardissats com la **fonteta de Can Perepoc** (Campins).

La nova indústria de l'aigua

Des de la segona meitat del segle XX apareix al Montseny una nova forma d'explotació dels recursos naturals: les embotelladores industrials d'aigua natural. Una de les primeres fonts a comercialitzar les seves aigües fou la **font de les Pipes** (Arbúcies). Altres fonts explotades com a manants són la **font del Regàs** (Arbúcies) o la **font Alegre**, comercialment venuda com Aigua de Viladrau.

Espais patrimonials naturals al voltant de l'aigua i en centres urbans

Cada veïnat, llogaret o poble del Montseny té les seves fonts més estimades, aquelles que representen un espai patrimonial propi i identitari. Són fonts que trobem en camins històrics com la **font Borrell** (St. Pere de Vilamajor) de pujada cap a Sant Esteve i més enllà Santa Susanna. O la **font de les Acàcies** (Cànoves), parada tradicional a l'excursió cap al castanyer Gros d'en Cuc a Vallforner, i l'ascensió al Sui.

Fonts amb construccions fermes i reconegudes durant anys, on el valor natural de l'entorn augmenta amb el valor cultural que els veïns hi han afegit, amb recitals de poesia que es fan anualment al voltant de la font, com a la **font d'en Pinós** (Aiguafreda-Centelles); o fonts dedicades als sants patrons locals, com la **font de Sant Vicenç** (Riells i Viabrea).

Moltes fonts urbanes han perdut la deu d'aigua natural, i ara estan connectades a la xarxa municipal, però no per això han deixat de tenir interès patrimonial. Algunes van ser aixecades per commemorar l'arribada de l'aigua potable al poble, com la font de la plaça del Dr. Rovira de Breda, avui en dia dita **font del Novè Centenari** (1917).

La **font del Bon Humor** és una de les set fonts de bomba que hi ha a Arbúcies. Edificades el 1908, quan es va decidir instal·lar el sistema de bomba en els pous existents a diferents carrers de la vila per facilitar extracció d'aigua.

Prop d'esglésies parroquials o a les places majors dels pobles no pot faltar mai una font. Així tenim la **font de Sant Joan** de Campins (1925), la **font de la Plaça** d'Aiguafreda annexa a les cases, amb pedra treballada datada el 1871. Les rectories i les esglésies també tenen la seva font urbana, com la **font de la Germana Josefa** a Viladrau, o la **font de la Rectoria** de Gualba, darrere l'església de Sant Vicenç. També hi ha fonts modernes, com l'actual **font de Ca n'Enric** del Figaró, podrà esdevenir un punt de trobada singular per als excursionistes cap a Vallcàrquera.

Font de la Germana Josefa, una de les fonts emblemàtiques del nucli de Viladrau (foto: Adrià Corella).

Conclusions

Les fonts han estat un element del patrimoni cultural i natural destacat en l'àmbit del Montseny. Caldria preservar i recordar el que Marcos Fernández defineix com a "*cultura de la font*"³: *tradicions, costums i hàbits que es duen a terme amb les fonts com a protagonistes, per tal de mantenir viu aquest gran patrimoni que són les fonts montsenyiques.*

No podem menystenir la demanda de mantenir les nostres fonts en bon estat, lliures de bardisses o brutícia, per tal de conservar-les com a elements patrimonials del Montseny.

Conservar les nostres fonts, en aquesta societat de les presses i de l'aigua embotellada, és una feina heroica i necessària, és una tasca de tots: administracions, societat civil, associacions... Recuperem el gaudi de les fonts. Que tornin els nens a jugar als xaragalls de l'aigua de la font, que tornin els enamorats a les fonts, que hi tornin els poetes!

³ Fernández, M.; et al. : "*Les fonts del Montseny: entre amenaces i oportunitats*" a: *La Sitja del Llop*, 42, p.9.